

HÖGSKOLAN
DALARNA

**En analys av Joseph Conrads roman *Heart of Darkness* samt novell *An outpost of progress*
Högskolenivå**

En postkolonial infallsvinkel

Författare: Sara Nordström
Handledare: Yvonne Blomberg
Examinator: Bo G Jansson
Ämne/huvudområde: Litteraturvetenskap
Poäng: 15 hp
Betygsdatum:

Examensarbete nr:

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Abstract

Denna studie är en analys av romanen *Heart of Darkness* (1902) och novellen *An outpost of progress* (1898) av Joseph Conrad (1857-1924) i syfte att undersöka berättelsernas huvudsakliga tematik ur en postkolonial infallsvinkel samt vad Conrads avsikt tycks ha varit med porträtteringen av elfenbensagenten Kurtz. För att genomföra denna analys har jag gjort en närläsning av *Heart of Darkness* samt *An outpost of progress* och samtidigt tolkat händelseförloppen.

Tolkningarna är delvis mina egna samt delvis baserat på tidigare forskning. Efter att ha genomfört dessa närläsningar är min slutsats att Conrads huvudsakliga avsikt var att skilda den mänskliga moralens förfall genom den ondskefulla girigheten. Det är denna girighet som han definierar som det mörka i en människas hjärta. Genom framställningen av Kurtz visar han exempel på detta samt hur farlig en skicklig retoriker kan vara.

Nyckelord: Conrad, *Heart of darkness*, *An outpost of progress*, postkolonialism, Kongo, Kung Leopold II

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1:1 Syfte och frågeställning	2
1:2 Metod, litteratur och avgränsningar	2
2. Postkoloniala studier och tidigare forskning	2
2:1 Tidigare forskning av <i>Heart of Darkness</i> ur en postkolonial infallsvinkel	3
2:2 Kung Leopold II.....	5
3. <i>An outpost of progress</i> - analys och diskussion.....	5
3:1 Positiva förväntningar hos de två koloniserarna.....	6
3:2 Stämningen förändras	8
4. <i>Heart of Darkness</i> - analys och diskussion	12
4:1 Om författaren Joseph Conrad och om Marlow som dennes alter ego.....	12
4:2 Marlows resa.....	13
4:3 Mötet med Harlekinen	17
4:4 Retorikern Kurtz	18
4:5 Mötet med Kurtz.....	20
5. Avslutande diskussion.....	22
6. Sammanfattning	23
7. Referenser	25

1. Inledning

The conquest of earth, which mostly means the taking it away from those who have a different complexion or slightly flatter noses than ourselves, is not a pretty thing when you look into it too much (Conrad, 1902, s. 20).

Dessa ord kommer från Joseph Conrads idag världsberömda roman *Heart of Darkness*. År 1899 publicerades den för första gången i tidsskriften *Blackwoods Magazine* för att sedan komma ut som tryckt bok år 1902 då den ingick i en annan samling, *Youth: A Narrative; and Two Other Stories* (Fredriksson, 2006).

I dagens 2000-tal räknas den till de stora klassikerna och är en väl omdebatterad och analyserad roman.

Berättelsen som påverkat så många läsare genom tiderna utspelar sig visserligen i en namnlös miljö men beskrivningen överensstämmer med den belgiska exploateringen av Kongo på 1890-talet och den giriga jakten på ekonomisk behållning genom det dyrbara eftertraktade elfenbenet. Så utgångspunkten för denna analys kommer att vara att handlingen utspelar sig i 1890-talets Kongo.

Adam Hochschild för ett resonemang om romanens faktavärde i sin bok *Kung Leopolds vålnad* (1998) och konstaterar att det är viktigt att ha i åtanke att berättelsen inte endast är en skönlitterär fiktion, utan även ett viktigt vittnesmål om kolonialismen författat av en uppmärksam observatör av dessa historiska händelser (Hochschild, 1998, s.196).

Gunnar Fredriksson beskriver i sin bok *I Joseph Conrads farvatten* (1982) romanen som en mardröm eller hallucination som han liknar vid ett nedstigande till jordens innersta krets eller till helvetet, vilket för tankarna till Dantes *Den gudomliga komedin*.

Fredriksson menar även att berättelsen kan liknas vid ett inträngande i vårt undermedvetna vilket skulle innebära ett psykoanalytiskt perspektiv (Fredriksson 1982, s.150). Bernt Olsson och Ingemar Algulin benämner romanen som en västerländsk samvetsproblematik som återger suggestiva skildringar från ”den mörka kontinenten.”

Novellen *An outpost of progress* är en kort berättelse från 1898. Även den berättelsen utspelar sig i det koloniserade Afrika på en europeisk handelsstation och temat är människors svaghet i en omgivning där egoism och girighet under sken av välgörenhet och framsteg dominerar. Den räknas till ett av Conrads viktigaste verk eftersom den kan betraktas som en förstudie till *Heart of Darkness*.

I Einar Heckschers nyöversättning av romanen skriver Gunnar Fredriksson i efterorden att Conrads *Heart of Darkness* är den mest inträngande kritiken av kolonialismen i klassisk skönlitteratur.

Conrad författade denna roman mitt under den brittiska kolonialismens höjdpunkt (Fredriksson, 2006, s.223). Han hade själv liksom karaktären Marlow rest längs Kongofloden och bevittnat hur den afrikanska urbefolkningen behandlats under belgiskt styre.

Heart of Darkness och *An outpost of progress* kan således läsas som ett verklighetstroget vittnesmål om de grymheter som den belgiska kolonialmakten gjorde sig skyldiga till under denna tid och de kan även läsas som en djup psykologisk skildring av en människas karaktärsförändring i en utsatt miljö.

1:1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att analysera romanen *Heart of Darkness* samt novellen *An outpost of progress* utifrån en postkolonial infallsvinkel. I detta syfte ställer jag två frågor till materialet:

- Vad är berättelsernas huvudsakliga tematik?
- Vad är Conrads avsikt med porträtteringen av elfenbensagenten Kurtz?

1:2 Metod, litteratur och avgränsningar

Denna studie kommer att genomföras genom en närläsning av *Heart of Darkness* och *An outpost of progress* på den intradiegetiska nivån kombinerat med en kontinuerlig tolkning av handlingen.

Heart of Darkness och *An outpost of progress* kommer att vara studiens primärlitteratur tätt följt efter Olof Lagercrantz bok *Färd med Mörkrets Hjärta* (1987) som kommer att utgöra studiens sekundärlitteratur.

Den engelska versionen av *Heart of Darkness* som jag har läst är ett exemplar från *Penguin twentieth century classic* med en introduktion och noteringar av Robert Hampson (1995). Novellen *An outpost of progress* har jag tagit del av som e-bok genom Project Gutenberg, som ingår i Högskolan Dalarnas databas. En mer kontrollerad upplaga som den tryckta *Cambridge Edition of the Works of Joseph Conrad* fanns inte tillgänglig under tiden som studien genomfördes, även om den hade varit önskvärd.

Journalisten Magnus Eriksson skriver i sin artikel att det sägs att varje generation behöver nya översättningar av klassikerna, eftersom översättningarna ofta åldras fortare än originalet (Eriksson, 2007). Den svenska version som jag läst förutom den engelska utgåvan är Einar Heckschers från år 2006, en översättning som även inkluderar novellen *An outpost of progress*. Heckschers översättning är hittills den senaste svenska översättningen av romanen, där även extramaterial i form av efterord av Gunnar Fredriksson ingår.

Denna studie kommer att ha en postkolonial infallsvinkel och jag kommer att referera till Michael Ryans bok *Literary Theory – a practical introduction* andra upplagan (2007) samt Raoul Granqvists uppsats *Med Gud och kung Leopold i ryggen: en berättelse om svensk mission i Kongo* (2008).

Eftersom denna studie kommer att fokusera på nämnda aspekter så kommer inte övriga litterära infallsvinklar att användas så som exempelvis genusperspektiv, strukturalism eller formalism.

Fredriksson har för övrigt författat boken *I Joseph Conrads farvatten* (1982) som tillsammans med Olsson & Algulins *Litteraturens historia i världen* (2005) också de kommer att användas som referenslitteratur samt *Utrota varenda jävel* (1993) av Sven Lindqvist.

Edward Said för ett resonemang angående Joseph Conrad och kolonialismen på flera ställen i *Kultur och imperialism* (1993), vilket är något som jag kommer att referera till i studien samt några ord om Adam Hochschilds *Kung Leopolds vålnad*, på svenska 1998, som är en utförlig skildring av det belgiska styret i Kongo.

De litterära begreppen refererar till *Episkt dubbelspel*, Bo G Jansson (2006).

2. Postkoloniala studier och tidigare forskning

Enligt Michael Ryan finns det två former av postkoloniala studier. Det ena är studiet av texter författade av så kallade ”postkoloniala författare”, alltså författare som ofta härstammar från engelsk koloniserade länder. Den andra formen är studerandet av imperialismens diskurs och litteratur (Ryan, 2007, s. 194).

För att ta det från början så är kolonialismens och imperialismens historiska bakgrunder av hög relevans eftersom det är här historien tar sin början.

Efter den industriella revolutionen var den europeiska ekonomin stärkt och man hade möjlighet att bygga skepp och resa ut i världen. Koloniseringen av icke europeiska länder började då europeiska flottor upptäckte att många främmande länder hade väldigt svagt utrustade militära styrkor (Ryan, 2007, s. 194).

Ryan argumenterar vidare vad gäller koloniseringens effekter och det står klart att på det etiska planet innebar koloniseringen att fria människor blev berövade sin frihet och utsattes för oerhört tragiska omständigheter. Hela samhällen med sin kultur förstördes.

Om man ska tala om en positiv aspekt så bands den europeiska och den icke-europeiska världen samman för första gången genom det etablerande gemensamma engelska språket. Dessutom infördes moderna politiska system, skolväsende och sjukvård i vissa kolonier men trots det så gick det inte att blunda för att koloniseringen allt som allt skedde på urbefolkningens bekostnad vad gällde självständighet (Ryan, 2007, s. 194).

Raoul Granqvist för liknande resonemang när han (2008) skriver att kolonialism förekommer i många olika skepnader av övertagande och underordning men den gemensamma faktorn är att den alltid genomförs på västerländska villkor.

Han har gjort en närläsning av Svenska Missionsförbundets verksamhet i Kongodeltat. En del av hans slutsatser är att de åtta decennierna av vad han kallar för "ockupation" visserligen bidragit till uppbyggnad av skolor och sjukhus i vissa områden, men det kan ändå inte legitimeras kolonialismens baksida (Granqvist, 2008, s.115,116).

Imperialismen växte fram genom arrogans och ekonomisk girighet vilket enligt Ryan är vanliga motiv men inga hållbara grunder för att bygga ett fungerande globalt samhälle på, även om det som sagt binder samman världen och skapar mångkulturalitet.

Imperialism är en strävan hos vissa stater eller nationer att bilda imperier som omfattar områden av främmande folkslag och nationer. Termen började användas i slutet av 1800-talet om främst europeiska nationers strävan att bygga upp koloniala imperier. Därefter har termen använts om liknande processer under både tidigare och senare historiska epoker.

2:1 Tidigare forskning av *Heart of Darkness* ur en postkolonial infallsvinkel

När det kommer till Conrads *Heart of Darkness* så förekommer det olika synsätt att betrakta romanen på. Ett av de ställningstaganden som antas är att romanen är en kritik mot imperialismen men det finns andra postkoloniala författare som är av motsatt åsikt. En av dem är den afrikanska författaren Wole Soyinka som anser att berättelsen är rasistisk på grund av den nedvärderande skildringen av de afrikanska människorna.

Ryan för diskussion angående Soyinkas antagande och ifrågasätter om en roman kan vara både och? Alltså, både en kritik mot imperialismen men samtidigt ha rasistiska influenser (Ryan, 2007, s. 198). Ryan menar att de färgade afrikanska människorna porträtteras som det mörka hotfulla och att Conrad identifierar dem med det mörka svarta i människohjärtat (Ryan, 2007, s.198). Ryan drar med andra ord associationer till bokens titel, vilket är ett ställningstagande hos Ryan som jag inte instämmer i. Titeln kan lika gärna associeras till det mörka i karaktären Kurtz hjärta, eller överhuvudtaget det mänskliga hjärtat som blommar ut i en utsatt miljö och på så vis faller Ryans argument angående liknelsen med de afrikanska människorna.

Ryan ansluter sig till Soyinkas ställningstagande att de afrikanska människorna framställs som vilda hotfulla och skrämmande vilket jag däremot anser är ett rimligt antagande. Det vilda och otämjda associeras till ett speciellt geografiskt läge där specifika människor med karakteristiska utseendedrag härstammar. Så om det vilda kopplas till dessa aspekter framgår en rasistisk vinkling (Ryan, 2007, s. 18).

Conrads beskrivning av de färgade människorna liknar, enligt Ryan beskrivningen av djur på många vis. De framstår nämligen för läsaren som primitiva varelser som inte nått lika långt i evolutionen som de vita människorna. Detta gestaltas genom karaktären Marlows tankegång angående de färgade besättningsmännen:

I don't think a single one of them had any clear idea of time, as we at the end of countless ages have. They still belonged to the beginnings of time – had no inherited experience to teach them, as it were (Conrad, 1902, s.69).

Det är i denna mening med bland annat dessa ordval som Ryan argumenterar för att Soyinkas och andra författare med samma förhållningssätt gentemot romanen är korrekt. Han menar att det är ett grundläggande rasistisk tänkande att den afrikanska befolkningen kopplas samman med det primitiva djuriska medan den civiliserade gruppen associeras till de vita Européerna. Detta även om Ryan påpekar att inte samtliga vita människor porträtteras som enbart positiva i romanen. Tvärtom beskrivs många som giriga och inkompetenta. Hela den belgiska expeditionen framställs som ineffektiv i sitt syfte att få fram elfenben (Ryan, 2007, s.198).

Även den nigerianska romanförfattaren Chinua Achebe ansluter sig till dessa ställningstaganden som Soyinka och även Ryan för. Han argumenterar för att det egentliga budskapet i *Heart of Darkness* är att man som vit europé gör bäst i att hålla sig borta från det skräckinjagande Afrika (Hochschild, 1998, s.192).

Achebe menar att Conrad aldrig befriade sig från den brittiska imperialistiska tankevärlden (Fredriksson, 2006, s.237). Även den postkoloniala författaren Edward Said framför viss kritik mot Conrads roman eftersom han menar att de afrikanska människorna förblir anonyma utan någon egen röst. Deras porträttering framstår med andra ord som själlös jämfört med de vita européerna.

Däremot anser Said att romanen är ett unikt verk då det fungerar som den mest framstående demaskeringen av det imperialistiska systemet (Fredriksson, 2006, s.237).

Said betraktar även Conrad som unik i det hänseendet att han själv var en landsflyktig polack som emigrerat till Storbritannien och därmed hade en medvetenhet i vad han gjorde. Det vill säga att Conrad blev enligt Said aldrig en helt inkorporerad och kulturellt anpassad engelsman och kunde därför behålla den ironiska distansen i alla sina verk (Said, 1993, s.61).

Han menar att Conrad medvetet vill få läsaren att se hur Kurtz stora plundraräventyr, Marlows resa uppför floden och själva berättelsen har ett gemensamt tema, nämligen européer som utför handlingar som är yttringar av imperialistiskt herravälde och av en imperialistisk vilja i och omkring Afrika (Said, 1993, s.59).

Vidare menar Said att Conrad är så medveten om att han placerat Marlows historia i en berättarsituation att han samtidigt låter läsaren inse att imperialismen faktiskt inte alls uppslukade sin egen historia utan tvärtom utspelades den i och omgavs av en mer omfattande historia (Said, 1993, s.60).

Ryan för fram en viktig aspekt att det är relevant att ha i åtanke att Conrad kritiserar en särskild form av imperialism vilken var den som utövades under det belgiska styrandet under kung Leopold II. Denna regim var känd för att behandla den afrikanska urbefolkningen med brutala omänskliga metoder i syfte att komma över landets naturtillgångar som till en början var elfenben och senare även gummi (Ryan, 2007, s.200-201).

2:2 Kung Leopold II

Kung Leopold II var kusin till drottning Victoria av England och år 1865 äntade han den belgiska tronen.

Vid mitten av 1870-talet var Afrika ett utforskat område som intresserade de europeiska stormakterna. Britterna och boerna hade övertagit kontrollen över Sydafrika, ett försvagat Portugal gjorde anspråk på större delen av det tidigare Kongoriket och Moçambique på östkusten. Portugal, Spanien, Storbritannien och Frankrike ägde några öar och mindre territoriella fickor längs Afrikas stora utbuktning i väster och för övrigt styrdes de afrikanska landytorna under inhemskt ledarskap.

Kung Leopold insåg att territoriet var redo för protektion, alltså erövring (Hochschild, 1998, s.57). År 1876 bildades Internationella Afrika-sällskapet på en konferens i Bryssel och år 1884 erkände USA som första land kung Leopolds anspråk på Kongo.

Samma år utropades kung Leopold II vid Berlinkongressen som personlig innehavare till vad som kom att benämnas som "Kongofristaten" och härmed tog det största skräckväldet i kolonialismens historia sin början (Fredriksson, 2006, s. 228).

Kung Leopold II uttryckte i en intervju att om man hade att göra med en ras som varit kannibaler i tusentals år, måste man ta till de metoder som bäst skakar om deras lättja och få dem att inse arbetets helgd (Fredriksson, 2006, s. 229).

Joseph Conrad befann sig år 1890 i Kongo och under den tiden beräknade en amerikansk kongresskommitté att ca 1000 afrikanska slavar dagligen miste livet under rådande förhållanden. Uppskattningsvis fördes 80 000 afrikaner om året till slavmarknader där de såldes som handelsvaror. Själva handeln bedrevs ofta av araber eller av infödda hövdingar, men det var kolonistörerna som utnyttjade arbetskraften (Fredriksson, 1982, s.149).

Leopold II avled år 1909 och regeringen tog över. År 1924 konstaterade man att befolkningen i Kongo halverats under kung Leopold II av Belgiens tid efter de omänskliga omständigheter som de utsatts för (Fredriksson, 2006, s.230).

Ryan menar att Conrad kritiserade just denna regering men inte den brittiska som ansågs humanare och Conrad tog inte ett fullkomligt avstånd från själva den imperialistiska grundtanken, utan snarare mot de grymma metoder som användes mot urbefolkningen.

Anledningen till Conrads förhållningssätt gentemot imperialismen beror enligt Ryan på att Conrad tillhörde den förmögna konservativa samhällsklassen vilka ansåg sig bättre lämpade än övriga att styra samhället. (Ryan, 2007, s.199).

Fredriksson argumenterar däremot för att Conrad uttryckligen avsåg att kritisera hela den västliga civilisationen och inte enbart den belgiska regimen. Däremot var Conrad själv tydlig med att påvisa att han högaktade och var tacksam gentemot sitt nya land England som han hade mycket att tacka för som brittisk medborgare (Fredriksson, 2006, s. 237).

3. *An outpost of progress* - analys och diskussion

Novellen *An outpost of progress* författades fyra år innan *Heart of Darkness*. Temat i *An outpost of progress* liknar det som beskrivs i *Heart of Darkness*. Även i denna berättelse skildras hur girighet kan förgöra en människas goda ideal i en utsatt miljö (Fredriksson, 2006, s. 232). Handlingen inleds med en beskrivning av två europeiska kolonialtjänstemän vid namn Kayerts och Carlier som har i uppdrag av Bolaget att under sex månader insamla elfenben som skall skeppas till Europa för försäljning.

3:1 Positiva förväntningar hos de två kolonisatörerna

There were two white men in charge of the trading station (Conrad, 1898)

Redan i inledningen markeras männens etnicitet, åtminstone deras hudfärg som är uppenbart relevant för berättelsens innebörd. Vidare beskriver Conrad att personalens tredje medlem är en svart man från Sierra Leone vars namn är Makola men som själv föredrar att bli kallad Henry Price (Conrad, 1898).

Han föredrar alltså att bli kallad vid ett västerländskt namn före ett afrikanskt och han talar både engelska och franska med en sjungande brytning varav läsaren kan dra slutsatsen att det är så kallad kreolska som enligt Ryan är ett västerländskt språk med kraftig brytning och en inhemsk dialekt (Ryan, 2007, s. 196-197).

Liksom i *Heart of Darkness* arbetar Conrad flitigt med motsattpar och använder kontinuerligt adjektiven svart och vitt i sina berättelser.

Nästa viktiga detalj som läsaren möter är att Makola, den färgade mannen, är den som av den anonyme extradiegetiska berättaren beskrivs som den intellektuelle av sällskapet. Det är han som av männen som är både läs och skrivkunnig och införstådd i bokföring (Conrad, 1898). Däremot beskrivs det att han inombords omhuldar dyrkan av onda andar. Han är alltså trots sina påfallande västerländska influenser solidarisk gentemot sitt hemlands inhemska traditioner. Makola är gift med en kvinna från Luanda som beskrivs som en storvuxen högljudd negress och tillsammans har makarna tre barn.

Redan i början av novellen får läsaren veta av den allvetande berättarrösten att Makola avskyr både Kayerts och Carlier och att han lurar dem att tro att han för korrekta räkenskaper över pärlor, bomullstyger, röda huvuddukar, mässingstråd och andra varor som förvarades där medan han egentligen inte utför särskilt mycket produktivt arbete alls (Conrad, 1898).

Genom den allvetande berättarinstansen beskrivs både Kayerts och Carlier som inkompetenta vilket uttrycks bokstavligen.

They were two perfectly insignificant and incapable individuals, whose existence is only rendered possible through the high organization of civilized crowds (Conrad, 1898).

Även de båda männens tidigare arbetsuppgifter var relaterade till Bolaget som de var anställda för och det framgår att de båda haft mer eller mindre betydande anställningar.

Kayerts hade tidigare arbetat med administrationen på Telegrafan och Carlier var före detta kavalleriunderofficer. Kayerts var den som av direktören för Bolaget fått den mer betydande positionen av duon då, han efterträdde den man som tidigare skött stationen men som avlidit efter en tids sjukdom i det tropiska klimatet.

Kayerts beskrivs av berättarrösten som aningen patetisk och den genomgående tonen är ironisk. Ett exempel på detta är Kayerts reaktion på direktörens beslut att låta honom överta den framlidne mannens yrkesposition.

Kayerts was moved almost to tears by his director's kindness. He would, he said, by doing his best, try to justify the flattering confidence (Conrad, 1898).

Denna reaktion blir sarkastisk ju längre berättelsen lider.

Miljön är allt annan än luxuös. Liksom i *Heart of Darkness* är stationen utplacerad längs den mörka floden som aldrig uttryckligen benämns vid namn även om läsaren här relaterar till Kongofloden på grund av författarens egna erfarenheter i området.

Männen upplever området som isolerat från resten av världen eftersom den mörka ogenomträngliga urskogen reser sig runt stationen. Endast tre byggnader finns uppställda inom området. Makolas hydda beskrivs som ett lågt skjul och så finns där magasinet där varorna förvaras. Kayerts och Carliers bostad är förstås den största byggnationen på stället som rymmer både tre rum och veranda men som ser vanvårdad ut på insidan, eftersom männen är slarviga och låter deras ägodelar ligga omkringströdda på brädgolven i huset, smutsiga och ovårdade (Conrad, 1898).

Det är genom denna sarkastiska framställning av de båda männen som Conrads syfte med novellen framstår som en kritik gentemot det koloniala väsendet. Vid ett tillfälle blir Kayerts och Carlier fokaliserade genom Direktören som står ombord på flodångaren och betraktar dem.

Begreppet "fokalisering" betyder att läsaren på den extradiegetiska nivån får ta del av vad en eller flera personer på diegesens intradiegetiska nivå direkt förnimmer, känner, ser, tänker och upplever. Den eller de personer på den intradiegetiska nivån som är de som upplever är fokalisatorer, i det här fallet Direktören, och det eller de objekt eller fenomen denna person eller dessa personer upplever är det fokaliserade, i det här fallet Kayerts och Carlier (Jansson, 2006, s.35). Direktören befinner sig på däck ombord på flodångaren och rör vid sin mössa med två fingrar som avskedsgest till Kayerts och Carlier. Han delger sedan sina reflektioner över männen till en annan man ombord på ångaren:

Look at those two imbeciles. They must be mad at home to send me such specimens. I told those fellows to plant a vegetable garden, build new storehouses and fences, and construct a landing-stage. I bet nothing will be done! They won't know how to begin. I always thought the station on this river useless, and they just fit the station (Conrad, 1898)

I detta läge blir det uppenbart att direktörens förväntningar av Kayerts och Carlier inte är höga. Kayerts och Carlier i sin tur står och ser på ångaren när den försvinner bort med floden och de börjar redan nu inse hur isolerade vid stationen som de faktiskt kommer att vara under det närmaste halvåret.

Conrad låter dem gå arm i arm tillbaka uppför strandslutningen och låter härmed läsaren förstå hur beroende de båda männen känner sig av varandra på grund av rådande omständigheter.

Kayerts and Carlier walked arm in arm, drawing close to one another as children do in the dark; and they had the same, not altogether unpleasant, sense of danger which one half suspects to be imaginary (Conrad, 1898).

Det är en anmärkningsvärd aspekt att Conrad här återigen använder ordet "dark" eftersom detta är en tolkningsbar metafor i sammanhanget. Vilket mörker är det egentligen som Conrad syftar till? I hans texter flödar som tidigare nämnts adjektiven "black" och "white" vilket gör att ordet "dark" lätt associeras till de färgade människorna.

Men en rimligare tolkning, enligt min uppfattning är snarare att det mörker som männen bör frukta är det mörka som finns inom dem och som ännu inte kommit till ytan och det är just det ondskefulla giriga som finns i det mänskliga hjärtat.

Vid stationen finns en enda kristen gravplats där den första stationschefen ligger begravd. Även denne man beskrivs av den extradiegetiska berättaren som en föga begåvad man. I Europa hade han varit en fattig konstnär utan större framgångar och som flytt hemlandet i

förhoppning om att erhålla större rikedomar på andra sidan jorden som kolonistator. Men efter en kort tid som etablerad stationschef hade han insjuknat i någon okänd tropisk sjukdom och avlidit (Conrad, 1898).

Kayerts och Carlier reflekterar över mannens öde medan de betraktar gravplatsen med det resta korset. I det ögonblicket är de fulla av goda intentioner och de upplever broderlig solidaritet gentemot varandra nu när direktören just lämnat av dem på stationsplatsen. De för en skämtsam, lättsam jargong mellan varandra för att lätta upp stämningen och skjuta undan den obehagliga känslan av utsatthet.

Kayerts tankar är de som först får komma till tals och han inser hur viktig Carlier plötslig är för honom, en man som innan varit fullkomligt främmande för honom är i detta ögonblick viktigare för honom nu än någon annan. För skulle han dö skulle Kayerts bli så förtvivlat ensam under en lång tid.

Fokalisatorn och den fokaliserade rollen skiftar genom berättelsen och Kayerts fokaliseras genom Carlier när denne vid samma tillfälle tänker liknande tankar om Kayerts. Även Carlier reflekterar över sin utsatta situation och han betraktar arbetskamraten och noterar hans ohälsa eftersom han är överviktig och tänker att han hoppas att han skall överleva i det tropiska klimatet med den intensiva hettan (Conrad, 1898).

3:2 Stämningen förändras

Tiden på stationen går och männens till en början energiska ambitioner falnar efter att två månader förflutit. Både Kayerts och Carlier börjar få hemlängtan och de börjar ifrågasätta sina egna motiv till varför de befinner sig i den situation som de gör.

Kayerts var änkeman och hade arbetat med administrationen på Telegrafan i sjutton år där han trivdes alldeles utmärkt men han hade tackat ja till den här tjänsten i Afrika för att tjäna ihop till en hemgift åt sin dotter Mellie. Nu när tiden har gått på stationen känner Kayerts att han saknar den europeiska civilisationen med dess välbekanta atmosfär. Han inser att han saknar de små tingen så som känslan av att promenera på en trottoar eller besöka ett café. Han saknar till och med vardagliga trivialiteter så som skvaller, små dispyter och sådant som han annars aldrig uppskattat (Conrad, 1898).

I det här läget känner Kayerts att den ekonomiska girighet som drivit honom dit han är idag kanske inte nödvändigtvis är livets viktigaste faktor. Han har börjat nå insikt om att vara tacksam över det han redan hade innan afrikaresan, även om tanken kanske inte ännu kommit till fullkomlighet för honom.

Även Carlier ifrågasätter sin situation och börjar reflektera över vägen dit där han befinner sig idag. Han hade lämnat armén och under en tid livnärt sig på sina släktingar och kommit att bli outhärdlig för dem genom sin lättjefulla oförskämda livsattityd.

Det var en svåger till honom som genom kontakter förmedlat tjänsten hos Bolaget som biträdande stationsföreståndare vilket uppenbarligen lät finare än det egentligen var. Carlier hade känt sig tvingad att anta arbetet eftersom han inte ägde några pengar men han kände sig illa behandlad och hade utvecklat en bitterhet gentemot svågern och sin omgivning.

Deras upplevelse av miljön blir alltmer diffus ju längre tiden går och de utvecklar en likgiltighet inför sin omgivning.

Ibland anländer kanoter med färgade krigare som kommer för att köpslå med varor och Makola är den som sköter förhandlingarna medan Kayerts och Carlier oförstående och oengagerat betraktar mötena på avstånd.

Kayerts och Carlier roar sig med att diskutera de afrikanska köpmännens yttre attribut under tiden:

“Fine animals. Brought any bone? Yes? It's not any too soon. Look at the muscles of that fellow third from the end. I wouldn't care to get a punch on the nose from him. Fine arms, but legs no good below the knee. Couldn't make cavalry men of them” (Conrad, 1898)

Det förhållningssätt de har gentemot de afrikanska köpmännen skulle i dagens samhälle betraktas som uppenbart rasistiskt och oacceptabelt men i rådande kontext skildrar Conrad med all sannolikhet den jargong som rådde. För de båda vita européerna var de färgade männen inte jämställda med dem utan snarare jämställda med djur. Detta påvisas tydligt när de under samtalen omnämner männen som både människa och djur vid ett och samma samtal.

Enligt postkoloniala författare som tidigare nämnt exempelvis Wole Soyinka är denna konversation ett tillräckligt argument för att betrakta romanen som rasistisk. Men detta är, enligt min tolkning ett individuellt ställningsstagande eftersom ett annat troligt antagande är att Conrad kritiserar Kayerts och Carliers förhållningssätt gentemot de färgade männen.

Ur den litterärt postkoloniala aspekten så skildras just dessa afrikanska köpmän som ociviliserade och röstlösa eftersom läsaren aldrig får ta del av deras tankegång på något vis utan de skildras som ett mörkt, vilt kollektiv (Ryan, 2007, s.198).

Tiden fotskrider och de båda männen börjar spendera tid med att läsa de kvarglömda böcker som deras föregångare lämnat efter sig. De hyser en viss förkärlek för vad som den extradiegetiska berättaren kallar för ”ömsinta” och ”patetiska” avsnitt medan redogörelser för brott gjorde dem svårt indignerade. De finner även några nummer av en västerländsk tidning som de läser igenom där det framgår hur goda gärningar västerländska män gör som sprider civiliserande verksamhet över jordens mörka områden. Dessa högtravande ord får Kayerts och Carlier att känna sig förundrade och betydelsefulla och de börjar tillsammans fantisera om hur det en dag kommer att vara en civiliserad stad runtomkring dem och att de själva kommer att vara omtalad som de två grundarna som införde västerländsk civilisation till Afrika. De glömmer dessutom bort att de inte ens var först på plats utan att det egentligen var deras döde föregångare som upprättade stationen (Conrad, 1898).

Hela tiden föreligger denna ironiska underton i beskrivningarna av de båda männen. Conrad är väldigt tydlig med att framställa karaktärerna Kayerts och Carlier som patetiska och inkompetenta, vilket utgör en framstående kritik mot den rådande imperialismen.

Kritiken föreligger alltså i att den västerländska delen hånas eftersom Kayerts och Carlier är fullkomligt övertygade om att de, var och en i egen hög person har potential och möjligheter att förbättra ett rådande samhälle och civilisera det till västerländskt ideal. Detta är i sig en viktig aspekt, nämligen västvärldens syn på östvärlden och Kayerts och Carlier representerar detta i denna novell. Detta förhållningssätt eller kanske snarare begrepp kallas ”orientalism”.

Viktiga namn som förknippas med postkoloniala studier är exempelvis Edward Said som tidigare nämns. Said var en palestinsk författare som kämpade för palestiniernas sak i Israel-Palestina konflikten och han kritiserade israelernas ockupation av de palestinska områdena.

Hans bok *Orientalism* anses vara startpunkten för postkolonialismen. Begreppet ”orientalism” innebär mycket kortfattat västvärldens syn på arabvärlden. Motsatsen är ”occidentalism” som är östvärldens syn på väst. Said menar att dessa grunduppfattningar är konstruerade eftersom imperialismen behövde motiveras vilket gav upphov till kunskapsområden som ”orientalism”. Detta gjorde de koloniserade kulturerna till objekt för vetenskaplig analys. Orienten blev ofta stereotyper som rationaliserades av den imperialistiska ledningen. Ett ”vi” och ”dem” tänkande (Ryan, 2007, s.196).

Det finns först och främst en karaktär bland de afrikanska människorna som avviker från det identitetslösa kollektivet och det är Gobila som är en inhemsk hövding över de närmaste byarna. Han brukar komma för att besöka de båda vita männen.

Läsaren får följa Gobilas tankegång när berättelsen skildras ur dennes perceptionsvinkel. Det framgår att Gobila hyser en godhjärtad tillgivenhet för männen och ser i sin tur ingen större skillnad på vita män. Han ser männen som övernaturliga, odödliga väsen och han hade även känt männens föregångare, de som upprättade stationen och som han tror endast låtsades dö kanske i avsikt att förflytta sig tillbaka till sitt hemland (Conrad, 1898).

Efter att ytterligare en händelselös tid förflutit dyker plötsligt en grupp färgade män upp oanmälda. De är beväpnade och Kayerts och Carlier noterar förvånat att det språk som männen talar påminner om franska men ändå inte. Även Makola har svårt att tyda språket.

Det språk som männen talar är inte känt för männen på stationen utan är vad som kallas för ”kreolisering” och det är när ett kolonialspråk görs om av infödda användare till ett slags eget språk. I det här fallet har ett nytt slags språk, alltså kreolska skapats genom att man kombinerat olika element från det franska kolonialspråket med de inhemska lokala dialekterna. (Kreolska är alltså en slags variant av ett kolonialspråk, Ryan, 2007, s.196).

Eftersom ingen förstår de beväpnade männens avsikter med sin plötsliga visit på stationen känner sig Kayerts och Carlier för första gången rädda i ordets rätta mening för de färgade männen. De uppför sig obegripligt och inger ett hotfullt intryck med sina vapen. För första gången laddar de också sina egna revolverar för att vara beredda att skydda sig (Conrad, 1898).

Makolas hustru tycks förstå männens språk men förmedlar ingen vidare kontakt till Kayerts och Carlier. Männen för en livlig diskussion med fru Makola och beger sig sedan av. Efter männens besök uppför sig Makola underligt och Kayerts och Carlier börjar ana oråd. Det visar sig att Makola har sålt de tio slavarna på stationen för sex stycken elfenben.

Detta kan betraktas som makarna Makolas hämnd på Kayerts och Carlier som de aldrig kunnat fördrå vilket understryks genom deras beteende efter händelsen. De umgås med sin familj och tycks belåtna med sina handlingar.

Kayerts och Carlier begrundar vad som just inträffat och reflekterar över slaverihandelns innebörd. De värjer sig mot att de själva är en del av imperialismen och lägger över skulden på infödingarnas förhållningssätt gentemot varandra. Här kommer den anonyma berättarrösten in i handlingen på ett påtagligt vis och yttrar några väl valda ord ur moraliska aspekter:

Everybody shows a respectful deference to certain sounds that he and his fellows can make. But about feelings people really know nothing. We talk with indignation or enthusiasm; we talk about oppression, cruelty, crime, devotion, self-sacrifice, virtue, and we real beyond the words. Nobody knows what suffering or sacrifice mean—except, perhaps the victims of the mysterious purpose of these illusions know nothing (Conrad, 1898)

Som tidigare beskrivits så skildras de färgade köpmännen som identitetslösa eftersom händelserna aldrig skildrades ur deras perceptionsvinkel utan de endast blir fokaliserade genom Kayerts och Carlier. Men när det kommer till de tio slavar som direktören för Bolaget placerat vid stationen, så får läsaren på den intradiegetiska nivån uppleva vad de männen känner och upplever. Läsaren får exempelvis veta att det sexårskontrakt som slavarna signerat egentligen inte går att betrakta som ett fullvärdigt kontrakt eftersom de inte enligt västerländsk mening har någon korrekt uppfattning om tidsbegrepp.

Det är flera gånger som Conrad genom narratorn visar sympati för slavarna genom att beskriva deras livssituation där det framgår att de är slavar och inga arbetare. Kayerts och Carlier behandlar dem som omyndigförklarade och ger dem dagliga direktiv. Slavarna vågar inte rymma på grund av sina omständigheter eftersom de kommer från så avlägsna områden att de är rädda att bli dödade av bofasta. De lever under arma förhållanden i en torftig miljö

och de plågas av hemlängtan. Dessutom saknar männen delaktighet i sina inhemska traditioner och kulturella praxis, och de saknar sina släktingar och vänner (Conrad, 1898).

Beskrivningen av männens saknad påminner väldigt mycket om Kayerts och Carliers saknad efter sina familjära miljöer. Detta tolkar jag som Conrads medvetna retorik att skildra männen som lika på det allmänmänniska planet. Både Kayerts och Carlier samt de färgade slavarna längtar hem till just sin naturliga omgivning.

Relationen med Gobila trappas ned betydligt efter Makolas handel. En del av Gobilas folk blir nämligen också bortförda av de beväpnade köpmännen som visar sig komma från Luanda och en av dem blir dessutom dödad vid tumultet.

Gobilas folk som inte bevittnar händelsen drar slutsatsen att det är de vita magiska männen, alltså Kayerts och Carlier som trollat bort männen och den godtycklige Gobila får lugna sina män som vill anfalla stationen. Men klart står det att den vänskap som byggts upp mellan Gobila och de europeiska männen falnar markant efter händelsen (Conrad, 1898).

Inslag av rädsla är ingen hållbar grund att bygga goda relationer på och rädsla är vad männen börjat känna gentemot varandra. Besöken på stationen upphör fullkomligt och en hotfull fiendlighet ersätter den groende vänskapen. Rädsla kan som bekant utvecklas till aggression och detta visar Carlier prov på efter en misslyckad jakt när hans vrede riktas mot de färgade männen.

Carlier had a fit of rage over it and talked about the necessity of exterminating all the niggers before the country could be made (Conrad, 1898).

Nu har tonläget förändrats radikalt hos Carlier och Conrad visar på ett skickligt sätt att denna aggression bottnar i rädslan som uppkommit. Kayerts och Carlier blir alltmer medvetna om sin etniska minoritet vid stationen och de börjar ihärdigt invänta flodångaren som skall föra dem tillbaka till tryggheten och civilisationen.

Men Bolagets flodångare dröjer och narratören berättar för läsaren att Direktören för Bolaget medvetet prioriterat de andra mer betydande stationerna före denna lilla station styrd av två värdelösa personer (Conrad, 1898).

Situationen för Kayerts och Carlier har vid det här laget blivit outhärdlig och matförråden består av endast ris och kaffe. De sista femton sockerbitarna låser Kayerts in i sitt skrin tillsammans med en skvätt konjak som han menar skall fungera som akut proviant vid sjukdom då man behöver lite uppmuntran. Även Carlier instämmer i detta resonemang.

Den magra dieten försämrar männens temperament så till den grad att de en dag slutligen blir oerhört osams. Carlier anser att det är ett tillfälle när han behöver de där sockerbitarna för att muntra upp sig och när Kayerts vägrar honom det utbryter ett våldsamt bråk.

Kayerts flyr och låser in sig och Carlier börjar hota Kayerts med att skjuta om han inte låser upp och kommer ut med sockret. Kayerts får tag i sin egen revolver och flyr ut genom fönstret men måste efter ett litet tag ge upp flykten. Hans ben är uppsvullna och mycket svaga och han inser hur absurd denna dispyt egentligen är. Han börjar resa sig för att ge Carlier sockret men inser plötsligt situationen. Om han ger efter nu blir han Carliers egen slav! Om han blir förtryckt och skrämmd till lydnad – då blir han en slav själv.

Männen skrämmer upp varandra och Kayerts drar revolver och skjuter mot Carlier i tron om att denne också gör det. Carlier avlider och Kayerts finner att denne varit obehärdad. Kayerts hamnar i chocktillstånd och agerar därefter.

Novellen avslutas med att Direktören för Bolaget återvänder till stationen och finner Kayerts som hängit sig på korset till den förste föreståndarens gravplats. Novellen avslutas med orden: "And, irreverently, he was putting out a swollen tongue at his Managing Director" (Conrad, 1898).

4. *Heart of Darkness* - analys och diskussion

Heart of Darkness inleds med att läsaren till en början får följa en besättningsman på yawlen *Nellie* som ligger förankrad vid Themsenmynningen.

Denna extradiegetiska berättare är romanens anonyma narrator som förblir anonym berättelsen igenom. Genom denna röst presenteras en av de andra besättningsmännen på yawlen som är Charlie Marlow. Denne reflekterar över tidigare resor som han har gjort och kommer in på den resa som han gjorde under den tid då han arbetade för ett bolag i Afrika (Conrad, 1902, s.21). Bolaget nämns aldrig som någonting annat än Bolaget och får därmed en något anonym identitet liksom romanens narrator. Fokus ligger på Marlows upplevelser under sin resa då han träffade elfenbensagenten Kurtz.

Den anonyma berättarrösten ersätts av den intradiegetiska berättaren Marlow och hans berättelse bildar diegesens hypodieges (Jansson, 2006, s.30-31).

4:1 Om författaren Joseph Conrad och om Marlow som dennes alter ego

Olof Lagercrantz för ett resonemang om huruvida Marlow fungerar som Conrads alter ego då Conrads egna upplevelser till sjöss påminner om Marlows resor. Conrad tog 1890 efter tio år i ostindiska vatten anställning i den snabbt expanderande firman "Société Anonyme Belge pour le Commerce du Haut Congo" som hade handelsmonopol i övre delen av fristaten Kongo och som styrdes av den belgiske kungen Leopold II (Lagercrantz, 1987, s.20).

Marlow inleder sin berättelse med att berätta att han som liten pojke hade drömt om att resa till just Afrika. Han berättar att platsen som han önskade se rymde en stor flod som liknade en jättelik orm. Denna flod benämns inte heller vid namn men den antas vara just Kongo där Conrad själv spenderat tid då han tjänstgjorde på ångaren "Roi des Belges" (Lagercrantz, 1987, s.20). Enligt Lagercrantz hade den unge Conrad själv suttit och drömt om att upptäcktsresa enligt dåtida hjältars ideal. Lagercrantz hänvisar till Conrads essä *Geography and some explorers, Conrad, A personal record (1912)* och beskriver att Conrads resonemang angående dessa resor stämmer väl överens med karaktären Marlows tankesätt (Lagercrantz, 1987, s. 21). Conrad betraktade Afrika som en vit fläck som måste upptäckas och samma resonemang beskrivs av Marlow. Det förekommer många tydliga paralleller mellan Conrad och karaktären Marlow i *Heart of Darkness* som därmed framstår som författarens alter ego.

I romanen yttrar Marlow en i det närmaste identisk fras i början av romanen när hans berättelse tar sin början:

But there was one yet – the biggest, the most blank, so to speak- that I had hankering after.

True by this time it was not a blank space any more. It had got filled since my boyhood with rivers and lakes and names. It had ceased to be a blank space of delightful mystery – a white patch for a boy to dream gloriously over. It had become a place of darkness (Conrad, 1902, s.22)

Detta är endast en av många likvärdiga paralleller mellan Conrad och Marlow. Anledningen till dess relevans beror på, som tidigare nämnts, romanens autentiska faktor. Om Marlow egentligen är Conrads pseudonym får berättelsen ett betydelsefullt värde på grund av dess historiska vittnesmål.

Joseph Conrad hette egentligen Teodor Józef Konrad Korzeniowski och föddes år 1857 i en by i det inre av Polen, numera Västra Ukraina, där han gick i skola i Warszawa (Fredriksson 2006, s. 224). När Conrad var 17 år begav han sig till Marseilles i Frankrike där han vistades i

hamnområdet och fick möjlighet att genomföra sin första utomeuropeiska resa då han följde med ett segelfartyg till Västindien.

I *Heart of Darkness* berättar Marlow för de övriga besättningsmännen på *Nellie* att han återvänt till London efter sex år i Indiska Oceanen, Stilla Havet och Kinesiska sjön vilket överensstämmer med Conrads personliga erfarenheter som sjöman. För att uppnå dessa möjligheter hade Conrad fått hjälp av en avlägsen släkting som förmedlat förbindelsen med bolaget. Släktingen var en kvinna vid namn Marguerite Poradowska som var gift med en kusin till Conrads mormor. Hon var fransyska och var ungefär tio år äldre än Conrad. De upprätthöll en långvarig korrespondens efter att denna blivit änka ända fram till att Conrad själv gifte sig med den sexton år yngre engelskan Jessie George.

Marguerite Poradowska var själv författarinna med viss status och kom från förmögna, kultiverade kretsar (Lagercrantz, 1987, s.23). De brev som finns bevarade mellan dem anses som en av de viktigaste källorna över Conrads liv.

Lagercrantz gör i sin bok *Färd med Mörkrets hjärta* (1987) ett romantiskt antagande angående Conrads och Poradowskas relation. Han menar att breven innehåller drag av erotiska undertoner och han menar att Poradowska är förebilden till Kurtz sköna och tilltänkta europeiska hustru som Marlow besöker i slutet av romanen (Lagercrantz, 1987, s. 25-27).

I romanen berättar Marlow att han erhållit hjälp från en moster för att uppnå sina utomeuropeiska rese-möjligheter.

Conrad kom att ta sjökaptensexamen och blev brittisk medborgare, och i och med detta nya medborgarskap ändrade han sitt namn från Teodor Józef Konrad Korzeniowski till Joseph Conrad (Fredriksson, 2006, s. 224).

År 1890 i april fick Conrad för första gången arbeta som sjökaptan på en liten flodångare i Kongo där han spenderade ungefär ett halvår. Under den här tiden stod brittisk imperialism på sin höjdpunkt och Fredriksson beskriver att Conrad ofta visade skepticism gentemot kolonisationsernas känslolösa, giriga ageranden och han uttryckte ofta sympatier för den utsatta afrikanska befolkningen (Fredriksson, 2006, s.225-226).

4:2 Marlows resa

Marlow berättar hur han kommit att bli rastlös hemma i London efter att ha spenderat sex år ute i världen som sjöman. Efter att hans moster hjälpt honom att knyta kontakter får han anställning på Bolaget som skeppare på en ångbåt (Conrad, 1902, s.23). Bolagets namn nämns aldrig utan förblir även det namnlöst men det framgår att dess huvudsakliga syfte är att leverera elfenben till Europa.

Elfenben var enligt Gunnar Fredriksson den vita eftertraktade handelsvaran som jagades av vita män och det blev symbolen för girigheten i *Heart of Darkness*.

Anledningen till att det blir en ledig plats på Bolaget beror på att en av kaptenerna, en dansk man vid namn Freiesleben blivit dödad vid ett bråk med infödingarna. Bråket hade berott på att Freiesleben ansett sig lurad vid en handel med hönor som handelsvara och beslutat sig för att åka och misshandla byhövdingen med en käpp inför lokalbefolkningen. Sonen till byhövdingen hade försvarat fadern och därmed dödat Fresleben (Conrad, 1902, s. 23). Marlow berättar att han inte blev det minsta förvånad över Freslebens ageranden trots att han hört att denne man varit oerhört lugn och beskedlig.

Marlows förhållningssätt till detta tycks lyda som så att under ociviliserade omständigheter ser det ut som om den civiliserade mannen färgas av sin omgivning. Redan här representeras alltså romanens grundtanke. Freiesleben var en förnuftig lugn man i europeisk civilisation men här på andra sidan jorden kan han agera våldsamt och omänskligt på grund av en misstanke vid bytesshandel.

Ett rimligt antagande, enligt min tolkning, är att Fresleven inte skulle agerat på samma vis om han befunnit sig i västvärlden eftersom han beskrivs som lugn och beskedlig.

Bland det första projekt som Marlow har framför sig är att besöka bolagets huvudkontor för att underteckna kontraktet (Conrad, 1902, s. 25). Stadens namn benämns inte men Marlow berättar att den får honom att tänka på de vitkalkade gravarna som beskrivs i Bibeln.

Det är en mycket relevant aspekt att Conrad låter Marlow associera till just dessa vitkalkade bågare.

I Matteusevangeliet, kapitel 23, verserna 26-28, (Bibeln, 1917) använder nämligen Jesus uttrycket "vitkalkad grav" för att karakterisera fariséerna och de skriftlärdade i Jerusalem. De ser prydliga ut till det yttre men inuti är de fulla av de dödas ben och annat orent.

Det är en straffpredikan av mycket effektivt slag mot hyckleriet och vinningslystnaden (Lagercrantz, 1987, s.22). Conrad drar alltså en biblisk liknelse med bolagets huvudkontor med dess falska skeende. Utåt sett vill kolonisterna framstå som att de gör världen en tjänst genom att sprida civilisationen men egentligen är koloniseringens syfte att erhålla makt och ekonomisk behållning.

Utanför kontoret sitter två svartklädda kvinnor som fungerar som receptionister. Marlow upplever dem som obehagliga utan att riktigt kunna förklara varför. I efterhand erinrar han sig ofta de två svartklädda kvinnorna som tycks representera dödsportens väktare (Conrad, 1902, s.26). Orden "Morituri de salutant" som betyder "de till döden vigda hälsar dig" förnimmer Marlow när han betraktar kvinnorna. Dessa fraser härstammar enligt Lagercrantz från gladiatorernas tid på den romerska arenan. Orden brukades riktas till kejsaren innan de skulle strida för sina liv för att underhålla den rika och välbeställda publiken (Lagercrantz, 1987, s.30). Conrad jämför därmed Marlows situation med gladiatorernas. En ännu tydligare liknelse är den mellan de färgade slavarnas situation och gladiatorernas. Men även Marlow och de andra arbetarna på kolonierna fungerar som undersåtar till de rika som genom deras arbetsinsatser blir ännu förmögnare.

Marlow reser till en början med en fransk ångbåt på väg mot sin afrikanska arbetsplats. Den sista biten reser han med en mindre ångare med en svensk kapten vid befälet som berättar för Marlow att han häromdagen tagit ombord en annan svensk man som hängt sig innan han kom iland. Anledningen till självmordet är okänt men kaptenen har en teori: "Who knows? The sun too much for him, or the country perhaps" (Conrad, 1902, s. 32).

Även här förklaras handlandet utifrån miljö och omständigheter. Mannen kanske inte klarade av vad mörkret gjorde med honom eller med sina västerländska landsmän?

När Marlow slutligen anländer till sin destination får han nästan omedelbart se sex färgade slavar i halsjärn bärandes små korgar med jord på sina huvuden. De är magra och muskulösa och blickarna är tomma (Conrad, 1902, s. 35).

Beskrivningarna av slavarnas levnadsförhållanden visar påtaglig sympati. Marlow berättar att han såg dem som uppenbart dödsdömda. Han berättar att de var hämtade från kustlandets avkrokar med anställningskontrakt enligt gällande lagar och de fick arbeta under hårda omständigheter och utfodrades med kost som de inte var vana vid.

Beskrivningarna av de färgade slavarnas livsöden är väldigt likt den som beskrivs i *An outpost of progress* (Conrad, 1898).

Mötet med stationens slavar beskrivs av Marlow som skrämmande. Marlow upptäcker fler och fler mörka glimmande ögon under träden och när han tittar ner ser han en färgad ung man som ligger utmärglad och döende alldeles intill honom. Marlow känner sympati för mannen som ser ut att bara vara en ung pojke som ligger döende alldeles ensam. Han räcker honom en av de svenska skeppsskopor som han fått på flodångaren. Den döende slaven har knutit en vit kamgarnstråd runt sin mörka hals noterar Marlow och undrar varför och om det finns någon mening bakom?

Was it a badge an ornament – a charm – a propitiatory act? Was there any idea at all connected with it? It looked startling round his black neck, this bit of white thread from beyond the seas (Conrad, 1902, s.35)

Jag tolkar den vita tråden runt den färgade mannens hals som en symbol för de färgade slavarnas död på grund av den vita imperialistiska makten. Men Conrad levererar inga klara svar utan läsaren får själv spekulera och ta ställning till trådens symbolik.

Conrad arbetar kontinuerligt med motsatser mellan ”black” och ”white” Han arbetar även med kontrasten mellan urbefolkningen och européerna. Marlow står förskräckt och betraktar de utmärklade, färgade människorna som bokstavligen talat ligger utmattade omkring honom. Han ser en av dem resa sig och gå ner till floden på alla fyra likt ett djur för att dricka av det smutsiga vattnet (Conrad, 1902, s. 38).

Marlow skyndar vidare mot Bolagets kontorsbyggnader för att undgå synen av de skräckinjagande döende människorna och möter där en oklanderligt vitklädd man som visar sig vara Bolagets försterevisor och kamrer. Marlow uttrycker sin beundran inför mannens prydliga klädsel som han lyckats behålla under sina tre år som stationerad i Afrika. Han får veta att mannen lärt upp en av de infödda kvinnorna hur man stärker kragar och stryker skjortor. Kvinnan hade tyckt illa om arbetet men lärt sig behärska det och Marlow tänker då att denne försterevisor faktiskt lyckats åstadkomma någonting positivt i och med att den europeiska civilisationen spridits om än i liten skala (Conrad, 1902, s.37).

Det är nu som Marlow första gången får höra talas om Kurtz. Försterevisorn berättar att Kurtz är en förstklassig företagsrepresentant som för tillfället arbetar som direktör för en av Bolagets handelsstationer och levererar mer elfenben än de andra stationerna tillsammans.

Det är uppenbart att han hyser stor respekt för Kurtz och han berättar för Marlow att han tror att Kurtz en dag kommer att bli en man av betydelse enligt vad han hört från europeiska kontakter (Conrad, 1902, s. 37).

Marlow reflekterar vid detta tillfälle inte särskilt mycket över denna Kurtz. Hans resa fortsätter mot Bolagets huvudstation som ligger i Kinshasa där han får träffa överdirektören för Bolaget(Conrad, 1902, s.40-41).

Även denna gång får Marlow stifta bekantskap med namnet Kurtz. Överdirektören berättar liksom försterevisorn att Kurtz handelsstation är väldigt betydelsefull och att han fått höra att Kurtz blivit sjuk vilket är väldigt allvarligt eftersom man är rädd att förlora en sådan viktig man (Conrad, 1902, s. 43).

Marlow blir tvingad att spendera tre månader vid huvudstationen eftersom det visar sig att flodångaren som han skulle resa vidare på har sjunkit efter att ha gått på en undervattenströmning (Conrad, 1902, s. 44).

Marlow vantrivs vid stationen och känner sig alltmer deprimerad av sin omgivning där girighet och elände hör vardagen till.

En dag står ett skjut i brand och Marlow betraktar hur man med våld bestraffar en av de färgade slavarerna utan att egentligen veta att det var denne som förorsakat branden. Marlow noterar att mannen skriker något alldeles förskräckligt men förutom det reagerar han inte mer emotionellt än så (Conrad, 1902, s. 44).

Redan här tycks alltså Marlow ha förändrats och påverkats av sin vistelse i Afrika. Han visade betydligt starkare sympatier vid sin ankomst på den första stationen än nu när han ser en man bli oskyldigt misshandlad.

Marlow börjar samtala med en annan tjänsteman som arbetar som tegelslagare och Marlow märker att denna unge aristokrat tycks kultiverad till sättet och lite för mer än de övriga tjänstemännen vid stationen. Han tycks angelägen att lära känna Marlow och bjuder in honom

till sitt rum som ligger i huvudbyggnaden. Där får Marlow syn på en oljemålning som föreställer en kvinna draperad i mantel med ögonbindel och en brinnande fackla i handen. Marlow får då veta att det är Kurtz som målat tavlan för ett år sedan och han ber den unge mannen berätta mer för honom om denne omtalade Kurtz (Conrad, 1902, s. 46-47).

Det Marlow nu får höra av den unge tegelslagaren är i mer översvallande ordalag än innan. Mannen tycks fullkomligt begeistrad av Kurtz och omtalar honom som ett övermänskligt underverk: "He is an emissary of pity, and science, and progress, and devil knows what else" (Conrad, 1902, s. 47). Vidare berättar mannen att Kurtz är den man som krävs för att kunna fullfölja den uppgift som Europa anförtrott dem. Vilken uppgift det är nämner han aldrig men jag anser att ett rimligt antagande är att han syftar på imperialismens syfte med dess herravälde. Samtidigt anförtror han till Marlow att han tror att Marlow tillhör samma toppskikt som Kurtz eftersom samma människor som skickat honom skickat Marlow.

När Marlow får höra detta tar han det med ro och tycks inte ha någon direkt insikt i vad mannen talar om för mission som de skall utföra. Han tänker att hans moster måste ha tagit till överdrifter då hon rekommenderat honom till sina inflytelserika kontakter.

Marlow reflekterar inte djupare över Kurtz ännu men han börjar begrunda allt som han hört om honom och undrar hur denne egentligen skall ta sig till det absoluta toppskiktet nu när han tycks vara på så god väg. Han tänker att Kurtz tycks ha anlänt till Afrika med moraliska avsikter och han undrar huruvida Kurtz skall ta itu med sitt arbete om denne nu når toppen (Conrad, 1902, s. 55). En kväll när Marlow ligger utsträckt på ångarens däck hör han två män samtala med varandra om en incident rörande Kurtz. Männerna visar sig vara överdirektören och hans brorson. Meningen var att Kurtz skulle lämna sin station för att bytas av men plötsligt hade han av någon oförklarlig anledning ändrat sig och vänt om. Han beordrade fyra slavar att föra honom tillbaka sin avlägsna station.

Marlow får även höra att männen diskuterar Kurtz ageranden då de hade träffats tidigare. Han hade propagerat för förändringar i landet. Handel men under mänskliga omständigheter och undervisning för urbefolkningen. Dessa ambitioner mottogs inte positivt av de övriga männen vid huvudstationen och de båda människors tonläge gentemot Kurtz är upprört (Conrad, 1902, s. 56-58). En kort tid därefter fortsätter elfenbenstransporten och därmed även Marlows resa längs floden och man närmar sig Kurtz handelsstation.

Miljön beskrivs kontinuerligt ingående av Marlow. Han säger att resan längs floden är som att segla tillbaka till världens allra tidigaste begynnelse med ett rikligt växtrike och silverskimrande strandbanker (Conrad, 1902, s. 59). Men trots dessa poetiska beskrivningar tolkar inte jag miljön som vacker och trivsamt utan på något vis skrämmande och dystert med sin kompakta tunga hetta som inte inger glädje trots det gassande solskenet.

Med på ångaren färdas en samling slavar som Marlow berättar är kannibaler. Dessa män är enligt Marlow ett utmärkt folk i sin rätta miljö. Han berättar att han kände tacksamhet över att de varken åt upp varandra inför hans åsyn eller honom själv utan huvudsakligen livnärde sig på halvruddet flodhästkött (Conrad, 1902, s.61).

Marlow berättar vidare att han någonstans där på floden började uppleva resan som en resa i riktning mot Kurtz . Han börjar se Kurtz som det viktigaste syftet med resan och är alltmer uppslukad vid tanken på honom. Marlow föreställer sig Kurtz som en man med moraliska värderingar som likt motivet på den lilla oljemålningen håller en brinnande fackla i handen.

Miljön blir allt mörkare ju längre de färdas in i djungeln och Marlow beskriver resan som en färd längre och längre in i mörkrets hjärta. Han upplever omgivningen som om den representerade det orörda förflutna och han fascinerats av att de då och då åker förbi människor eftersom han förnimmar känslan av att passera orörd mark. Han betraktar dem intresserat och förundras över att trots att de ser så olika ut som vita människor gör, och uppför sig så annorlunda, är de trots allt människor, vilket för honom upplevs som i det närmaste paradoxalt. Marlow känner att han kommer till insikt om ett väldigt avlägset

släktskap. En insikt om att alla människor har den gemensamma nämnaren, oavsett yttre attribut och uppföranden. Denna insikt tycker han känns skrämmande (Conrad, 1902, s. 62-63). Enligt min tolkning så associerar han de färgade urinvånarna som primitiva varelser som inte nått lika långt i evolutionen som de vita.

Marlow betraktar en av arbetarna på båten och känner sympati för honom. Han tänker att han borde ha fått varit tillsammans med de andra färgade människorna som han sett längs floden och inte slava ombord på denna flodångare. Man har lärt upp denne att arbeta som eldare genom att säga åt honom att en ond ande skulle komma om han inte skötte arbetet med eldningen. Arbetaren har med andra ord behandlats som om han vore omyndigförklarad. Runt armen har han några hopsnodda tygtrasor i olika färger som en slags amulett, vilket indikerar på inhemska traditioner (Conrad, 1902, s.64).

4:3 Mötet med Harlekinen

Resan fortsätter och när det återstår ungefär åttio kilometer till den ”Inre stationen”, där man förväntas finna Kurtz upptäcker man på stranden en övergiven vasshydda som bär tecken på att ha varit bebodd av en västerlänning. Det hänger nämligen rester av vad som en gång tycks ha varit en flagga på en lutande stång, vedtravar är prydligt stapplade och på en brädlapp står med bleknad blyertsskrift: ”Ved åt er. Skynda er. Närma er försiktigt” (Conrad, 1902, s. 64).

Enligt Lagercrantz är detta en liten förstärkning av thrillern. Conrad bygger upp en spännande mystisk stämning ju närmare Kurtz mannen kommer. Faror hotar vid dennes tillhåll (Lagercrantz, 1897, s.98).

Marlow går in i hyddan och finner där en bok handskriven av en navigationsofficer åt Kungliga flottan. Bokens titel är *Undersökning rörande vissa aspekter på sjömanskap* men när Marlow skall återge författarens namn stakar han sig i sin berättelse och säger att han hette endera Tower eller Towson. Han mindes inte riktigt, vilket Conrad valt att göra för att inge ett mer verklighetstroget intryck, enligt Lagercrantz (Lagercrantz, 1987, s.99).

Man lastar in veden och fortsätter sin färd och två dagar senare utsätts ångaren för ett överfall liksom meddelandet på brädlappen varnat för. Männens ombord svarar med att skjuta blint mot det håll pilregnet kommer ifrån. Den färgade rorsmannen dödas av ett kastat spjut och Marlow blir den som räddar dem genom att sända ut höga tjut med ångvisslan vilket skrämmer anfallarna mer än gevärselden (Conrad, 1902, s.78).

Marlow tar rorsmannens död hårt vilket överraskar honom själv. Han känner att han på ett märkligt vis knutits samman med denne man under tiden på floden. De hade på ett vis varit beroende av varandra och Marlow upplever en känsla av ett avlägset band mellan dem (Conrad, 1902, s. 84-85). Ett släktskap som enligt min uppfattning är det allmänmänskliga släktskapet som var så främmande i den rådande kontexten mellan vita och färgade. Den genomgående uppfattningen tycks ha varit att de färgade människorna var helt andra varelser än människor.

Efter att ha återhämtat sig efter attacken känner Marlow plötsligt en överväldigande besvikelse över att han inte skall få träffa Kurtz trots allt, för han tänker att om det är den vilda urbefolkningen som övertagit makten i området så är troligtvis Kurtz död. Sedan inser han att vad han verkligen känner besvikelse över är inte att gå miste om att få träffa Kurtz personligen och skaka hans hand, utan vad han verkligen önskar är att ha fått möjligheten att höra denna Kurtz tala (Conrad, 1902, s. 79).

Vid det här laget uppvisar Marlow en tydlig beundran inför mannen som han nu hört så mycket om. Inte för att denne lyckats leverera sådana mängder elfenben utan för att han fascineras av att han måste vara en sådan lysande retoriker. En man att lyssna till.

I det antika Grekland hade retorik att göra med logik, att användningen av språket resulterade i övertygelse (Ryan, 2007, s. 48). Kurtz och alla andra stora talares retoriska

strategi är att få åhörarna att samtycka med uttalandena genom ett skickligt verbalt användande av språket.

Lagercrantz menar att *Heart of Darkness* är uppbyggd så att karaktären Kurtz mystifieras och suggestivt framträder för läsaren (Lagercrantz, 1987, s.106).

I förhållande till min tolkning tycks Marlow vid det här ögonblicket närmast besatt vid tanken av att få lyssna till Kurtz tal. Han jämför nämligen besvikelsen över att inte få möta honom med att mista sin tro eller livsuppgift (Conrad, 1902, s.79).

Handlingen återgår plötsligt tillbaka till yawlen *Nellie* och Marlow fokaliseras genom den anonyme narratören. Hans ansikte är magert och slitet och han säger att han inte vid den tidpunkten visste att han trots allt skulle komma att få lyssna till Kurtz röst.

Marlow går för ett ögonblick handlingen i förväg och har ett desillusionerat tonläge när han tillägger att mycket mer än en röst visade det sig att Kurtz inte var.

4:4 Retorikern Kurtz

Genom Marlow fortsätter framställningen av den store retorikern Kurtz. Han berättar att Kurtz delvis fått sin utbildning i England och hans mor var till hälften engelska och fadern till hälften fransman.

Kurtz hade fått som uppgift av "Sällskapet för undertryckande av barbariska sedvänjor" att författa en rapport som skulle fungera som vägledning för den framtida verksamheten. Marlow berättar att han hade författat sju ark med värtalig, dock lite överspänd text. Sedan tillägger han att detta var innan Kurtz fick problem av neurotisk karaktär och började bli delaktig i inhemska traditioner så som midnattsdanser där han själv presiderade som någon slags härskare. Dessa midnattsdanser, berättar Marlow, kulminerade i motbudande riter som en slags hyllning till Kurtz. Marlow säger aldrig uttryckligen vad dessa riter innebar men jag anser att en rimlig tolkning är att de endera var av sexuell karaktär eller kannibalism.

I rapporten som Kurtz författat framgår det att Kurtz anser att de vita européerna nått så mycket längre i utvecklingen än de färgade att de vita närmast måste anses som övernaturliga varelser i jämförelse med dem. Hela uppsatsen behandlar ämnet om de vitas civilisatoriska uppgift bland de afrikanska vildarna och avslutar med ett handskrivet postskriptum som sammanfattar den högrävande retorikens egentliga innebörd: "Examine all the brutes" (Conrad, 1902, s. 101). Enligt Heckschers översättning från 2006 översätts denna mening till: "Utrotta hela packet". Lindqvist går ännu längre än så och översätter originaltexten till: "Utrotta varenda jävel" (Lindqvist, 1992, s.17)

Marlow fortsätter sin beskrivning av Kurtz innan handlingen fortskrider. Han berättar att Kurtz inte på något vis var en ordinär person utan hade förmågan att både tjusa och skrämma sin omgivning. Liksom han kunde få det europeiska folket att följa honom kunde han få den afrikanska urbefolkningen att utföra inhemska riter för honom, slakta varandra och blint följa hans ledarskap. Han framstod helt enkelt som en skicklig retoriker (Conrad, 1902, s. 83).

Marlow fortsätter sin berättelse och tar vid där han slutade efter överfallet på floden. Man är vid det här laget övertygad om att Kurtz och hans män vid stationen gått förlorade men de fortsätter sin elfenbenstransport och när de anländer till "Inre stationen" får de se en man stå vid stranden. Marlow betraktar mannen och konstaterar att denne liknar en harlekin med sina färgglada lappade klädesplagg och muntra uppsyn (Conrad, 1902, s. 87).

Mannen berättar att han härstammar från Ryssland, att hans far var ärkebiskop och att han efter att ha rymt från skolan seglat med ryska och engelska fartyg och slutligen hamnat i Afrika där han etablerat sig som elfenbenshandlare. Det är genom det arbetet som han har träffat Kurtz. Han visar sig vara författaren till boken som Marlow fann inne i hyddan, *Undersökning rörande vissa aspekter på sjömanskap*, författad av en Tower eller Towson. Marlow benämner aldrig mannen vid namn utan kallar honom för "ryssen".

Den unge ryske mannen är till fullkomlighet undergiven och hänförd av Kurtz. Han uttrycker sin innerliga beundran för Kurtz genom att säga att Kurtz inte är en man som man talar med utan som man lyssnar till (Conrad, 1902, s.88). Han berättar för Marlow att Kurtz inte alls är ett offer för de vilda stammarna som Marlow befarat. Tvärtom så har Kurtz kommit att bli en slags ledare över de vilda stammarna där han låter sig avgudas.

Kurtz kom till en början till vildmarken för att arbeta som pionjärhandelsman där han bytte handelsvaror mot elfenben. När byteslagret tog slut tog han till våldsamma metoder för att komma åt elfenbenet som övergick till rena rama plundringstågen efter att han fått ännu fler av stammarna att följa honom.

Vidare berättar mannen för Marlow att anledningen till att flodångaren blev överfallen berodde på att folket inte ville att Kurtz skulle ge sig av (Conrad, 1902, s. 89). Själv hoppas han att Marlow skall lyckas få med sig Kurtz tillbaka till Europa eftersom han har blivit sjuk och är i behov av västerländsk vård för att överleva. Under perioder har han tagit hand om Kurtz själv då denne varit sjuk vilket han tycks vara väldigt stolt över, trots att han även berättar att Kurtz en gång velat skjuta honom efter en diskussion rörande elfenben som Kurtz ville ha. Men han klandrade inte honom för det, som han snabbt tillägger (Conrad, 1902, s. 92). Vilken slags sjukdom som Kurtz drabbats av nämns aldrig men enligt Lagercrantz kan det eventuellt ha rört sig om tuberkulos (Lagercrantz, 1987, s. 124).

Beskrivningen av den ryske harlekinen har enligt min tolkning en satirisk underton. Mannen framstår som bortom allt förstånd genom sin oerhörda dyrkan av Kurtz och Marlow berättar att han fortsätter att lyssna till den unge harlekinens berättelse med stigande obehag. Han får höra att Kurtz periodvis led oerhört mycket psykiskt. Han avskydde vad han hade blivit samtidigt som han inte var kapabel att avsluta beteendet och resa tillbaka till Europa (Conrad, 1902, s. 92-93). Under tiden som Marlow lyssnar till mannen riktar han kikaren mot stationen och får in siktet på vad han först trodde var stolpar dekorerade med träkulor men upptäcker att det visar sig vara ett människohuvud efter en färgad man. Sedan upptäcker han flera rader med människohuvuden med ansiktena vända mot stationen. Endast det han först fick syn på har ansiktet vänt mot dem (Conrad, 1902, s.94).

Detta dåd visar sig vara utfört under Kurtz ledning och det visar tydligt att Kurtz mist förståndet och inte längre är den man han en gång var när han först kom till Afrika.

Marlow berättar själv att han inte reagerade så bestört som han trott att han skulle göra. Även denna reaktion påvisar hur färgad han är av den rådande omgivningen. Hans karaktär har vid det här laget förändrats från den tidpunkt då han först anlände till den första stationen och gav den döende slaven en svensk skeppsskorpa, till nu då han inte reagerar nämnvärt på de lemlästade människorna vars huvuden är upprädda på stolpar.

Den unge ryssen ursäktar Kurtz även i detta fall. Han förklarar för Marlow att det var fråga om rebeller och Kurtz hade endast agerat som han gjort för att statuera exempel. Kurtz ser sig själv som en gud med rätt att bestraffa och han berättar att de färgade hövdingarna varje morgon brukar närma sig sin herre krypandes på alla fyra som ett djur, vilket upprör Marlow mer än hans reaktion inför åsynen av de dödade människornas huvuden (Conrad, 1902, s.96).

Enligt Lagercrantz tolkning reagerar Marlow starkare inför underkastelse än dödande. Han gör ett antagande om att denna känsla kan beror på att Marlow själv är rädd för att han en dag skall komma i ett sådant beroende av Kurtz så att han böjer sitt förnuft och finner sig själv krypande inför honom (Lagercrantz, 1987, s.125-126). Detta är ett rimligt antagande som jag ansluter till.

4:5 Mötet med Kurtz

Marlow höjer kikaren ännu en gång och får nu se Föreståndaren och pilgrimerna som kommer bärandes på en bår där Kurtz ligger. Runtomkring dem hörs gälla tjut och plötsligt kommer flera nakna män fram ur buskarna rustade med vapen och med en aggressiv framtoning. Det är Kurtz folk som panikslaget protesterar mot att deras ledare förs bort.

Harlekinen väser till Marlow att han hoppas att Kurtz nu har förmågan, trots sitt tillstånd att kunna lugna männen för annars kommer de inte att klara sig. Kurtz är illa dährän på grund av sitt sjukdomstillstånd och Marlow förmår inte höra orden han yttrar till sina färgade undersåtar men de vänder i alla fall om och försvinner in i vildmarken.

Marlow får för första gången se Kurtz i egen hög person. Han noterar att han är väldigt lång, över hela två meter vilket får Marlow att fundera över namnet Kurtz betydelse. Han frågar sig själv om inte det namnet betyder "kort" på tyska, vilket han verkligen tycker var en opassande betydelse. Kurtz är märkt av sitt långvariga sjukdomstillstånd och kroppen är således groteskt utmärglad. Marlow betraktar honom och får infallet att likna honom vid döden själv skuren i elfenben (Conrad, 1902, s. 97).

Denna liknelse är av symbolisk art på flera plan. Kurtz har oräkneliga människoliv på sitt samvete i jakt på det eftertraktade elfenbenet även om dödandet senare kom att övergå till en sinnessjuk maktaspekt.

Det är solnedgång när Kurtz förs ombord på ångaren och plötsligt kommer flera av Kurtz undersåtar ned till stranden. Bland dem en rikligt utsmyckad färgad kvinna som ser på dem med vild förtvivlan och efter en stund höjer sina armar mot skyn som för att nå himlen och be om hjälp av högre makter för att Kurtz skall stanna hos henne. Hon är Kurtz älskarinna och hon vill tillsammans med den övriga stammen förmå Kurtz att återvända till dem.

Detta visar prov på Kurtz retorik som ledare eftersom de avgudar honom trots hans grymma metoder. Men hon får ingen reaktion av Kurtz och hon tvingas ge upp och försvinner ljudlöst in buskarna med en sista sorgsen blick mot ångaren (Conrad, 1902, s. 99).

Marlow som fattat sympati för den unge ryske mannen har fått veta att Direktören för Bolaget anser att denne skall hängas på grund av sitt samarbete med Kurtz och detta anförtror Marlow honom. Han hjälper honom att fly genom att ge honom ett par av sina skor och några patroner till hans Martini-Henry gevär. Men innan den unge ryssen försvinner är han angelägen om att inte Marlow skall fläcka ned Kurtz rykte genom att berätta om vad han vet angående morderna, riterna och plundringstågen. Marlow lovar honom att inte göra det och efter att ha tryckt hans hand försvinner mannen ut i natten och är borta (Conrad, 1902, s.103).

Marlow liknar mötet med denna unge harlekin som vid en dröm och han berättar att han ibland tänker att han kanske endast var en dröm, vilket ansluter till Fredrikssons benämning av romanen som just en ond dröm eller en hallucination (Fredriksson, 1982, s. 150).

Vid midnatt vaknar Marlow och går för att se efter Kurtz och finner då till sin stora förvåning att hytten är tom. Han har tagit sig därifrån trots sitt sjukdomstillstånd och begett sig tillbaka mot vildmarken. Marlow skyndar efter honom och ser av spåren i det våta gräset att Kurtz sett ut att krypa på alla fyra. Lagercrantz gör iakttagelsen att nu är det Kurtz som kryper mot de färgade människorna liksom de tidigare närmat sig honom krypande (Lagercrantz, 1987, s.133). Marlow hinner ikapp Kurtz. Männerna börjar tala med varandra och Kurtz säger att han varit så nära att uträtta någonting stort, han menar att han stod på tröskeln till stora ting (Conrad, 1902, s. 106).

Under männens argumentation finner Marlow att det värsta inte är att han riskerar att bli dödad om Kurtz lyckas tillkalla hjälp från någon av stammen.

Det värsta med situationen är, enligt Marlow att han inte kan vädja till honom i namn av vare sig någon himmelsk, jordisk eller underjordisk makt utan Kurtz är en man som inte underkastar sig någonting alls. Han har liksom sparkat sig loss från all kontakt med jorden.

Kurtz är däremot så fysiskt svag på grund av sin sjukdom att han låter Marlow leda honom tillbaka till hytten.

Dagen därpå beger sig ångaren av och strax kommer den vakande stammen ut ur buskarna igen upprörda och skrikande. Marlow betraktar hur Kurtz ligger på sin brits och ser ut genom lucköppningen. Hans blick, noterar Marlow, är fylld av både längtan och avsky när han ser hur människorna är förtvivlade inför hans avsked. En av personerna i folksamlingen är hans färgade älskarinna som sträcker sina bara armar efter honom (Conrad, 1902, s. 108-109). Denna blick tolkar jag som att Kurtz upplever längtan efter att vara denna avgudade övernaturliga varelse med sådan oerhörd makt bland vildmarkens folk men samtidigt känner han avsky inför dem och över sig själv.

Enligt Lagercrantz finns det ett etablerat engelskt uttryck som lyder "go native" vilket betyder att en vit man går från den vita kulturen till att slukas upp av den primitiva världen och går på så vis andligen under (Lagercrantz, 1987, s.136). Lagercrantz menar att det tycks förefalla som om Marlow betraktar Kurtz som ett "go native-fall", vilket är en teori som jag instämmer i.

Marlow upptäcker att pilgrimerna tar fram sina gevär med förväntansfulla leenden och agerar då snabbt genom att dra i snöret till ångvisslan, som den gång när flodångaren blev attackerad (Conrad, 1902, s. 109). Han minns att detta ljud skrämde bort människorna mer än gevärselden och det fungerar även vid detta tillfälle. Han försöker på så vis rädda deras liv. Människorna på stranden springer vettskrämda undan ljudet för att rädda sig men Kurtz älskarinna står ensam stilla utan till synes rädsla och sträcker översiggivet ut sina armar efter båten ännu en gång. Hon verkar inte bry sig om hon skulle mista livet nu när Kurtz lämnar henne. Marlow kan inte längre se någonting för all rök som uppstått men hör att pilgrimerna på däck börjar skjuta mot stranden endast för att roa sig. Om Kurtz älskarinna blir träffad berättas aldrig.

Kurtz själv blir svagare och svagare även om han kämpar med att hålla långa tal för männen ombord. Han pratar om sin karriär och sina idéer liksom han stundvis pratar om att han önskar bli välkommen av konungar vid sin ankomst till Europa. Ibland talar han om att han inte är klar ute i vildmarken ännu, utan kommer att återvända.

Men han kommer aldrig att utföra några av dessa planer för han dör nämligen där ombord på flodångaren. Den enda som är med honom innan han avlider är Marlow och de sista ord han yttrar innan Marlow lämnar rummet är: "The horror, the horror!" (Conrad, 1902, s. 112). Heckscher översätter dessa ord som: "Vilken fasa, vilken fasa!"

Strax efter att Marlow lämnar rummet för att bege sig till matsalen, blir han snart meddelad av Direktörens betjänt att Kurtz är död. Samtliga pilgrimer skyndar in till Kurtz hytt, men Marlow sitter kvar vid bordet. Han konstaterar för sig själv att nu har rösten tystnat. Fanns det överhuvudtaget någonting mer än en röst, tänker han.

Direkt efter Kurtz död byter handlingen miljö, från Afrika med den mörka floden och vildmarken till det civiliserade Europa. Det framgår att även Marlow insjuknat innan återkomsten liksom Kurtz, men han tillfrisknar och befinner sig nu på hemmaplan igen.

Innan Kurtz dog anförtrorde han Marlow en bunt papper samt ett fotografi av hans tillkommande hustru (Conrad, 1902, s. 111). Dessa tillhörigheter vägrar Marlow att ge ifrån sig trots att Direktören krävt att få ta del av dem. Han blir uppsökt av släktingar och bekanta till Kurtz som alla har liknande saker att säga om honom. Allting är av lika berömmande art. Man menar att han hade kunnat bli endera en enastående musiker, konstnär eller en stor politisk ledare och Marlow tänker att troligtvis är allting sant. Kurtz var ett universalgeni helt enkelt. Men vad kom han att bli?

Marlow beslutar sig för att söka upp Kurtz tilltänkta hustru. Det har gått ett år sedan Kurtz död men när han finner kvinnan går hon fortfarande sorgklädd och hon är liksom Kurtz övriga omgivning som förhäxad av honom ännu. Hon lever på minnet efter honom. Det viktigaste för

henne att få höra när hon samtalar med Marlow är vilka ord som var de sista Kurtz yttrade innan han lämnade livet.

Marlow tystnar ett ögonblick av beslutsångest men bestämmer sig sedan för att svara henne att det sista som Kurtz sa var kvinnans namn (Conrad, 1902, s. 123). Han vet inte själv varför han inte berättar sanningen för henne. Han tänker att sanningen skulle ha varit för svår för henne. Frågan är om han känner ett behov av att inte svärta ned Kurtz minne, som han lovade den unge harlekinen eller om han känner sympati för den sörjande kvinnan. Hon representerar den del av Kurtz som denne en gång var innan han färgades av sin omgivning på andra sidan jorden.

Ett rimligt antagande är att Marlow inte vill göra henne bestört genom att berätta den mörka sanningen.

5. Avslutande diskussion

Vad var då berättelsernas huvudsakliga syfte? Efter att ha genomfört denna studie anser jag att den huvudsakliga tematiken knyter an till titeln *Heart of Darkness*. Diskussionerna angående titelns innebörd har varit många genom tiderna.

Min slutliga tolkning är att Conrad syftar till det mörka i hjärtat som finns hos alla människor och som kan komma upp till ytan under hårt utsatta omständigheter. Jag talar alltså om det giriga och ondskefulla.

Ryan för liknande resonemang angående ordet ”darkness” men drar denna association till de afrikanska människorna och menar att Conrad kommer farligt nära att identifiera dem med detta ”darkness” (Ryan, 2007, s. 198). Jag instämmer inte i denna slutsats. Jag anser att Conrads medvetna retorik tycks vara att visa hur girighet kan utvecklas till mörk ondska, alltså det mörka som finns djupt inom människan.

Min slutsats är alltså att Conrads huvudsakliga avsikt var att skilda den mänskliga moralens förfall genom den ondskefulla girigheten. Det är denna girighet som han definierar som det mörka i en människas hjärta. Även i *An outpost of progress* skildras detta mörker och titeln blir således uppenbart ironisk eftersom framstegen i den berättelsen lyser med sin frånvaro.

I dagens samhälle skulle både *Heart of Darkness* och *An outpost of progress* betraktas som rasistiska om de författades i detta tidevarv men i dåvarande tid anser jag att de inte var det. Till viss del har Conrads berättelser ett autentiskt värde vilket visar hur förhållningssättet gentemot de färgade slaverna såg ut under den tiden.

Kurtz var ursprungligen en man av sunda värderingar när han anlände till Afrika vilket påvisas under det samtal som Marlow i smyg lyssnar till. Hans önskan var då att de koloniserade områdena skulle sträva efter effektivitet men ta större hänsyn till urbefolkningen och verka för mänskligare arbetsförhållanden (Conrad, 1902, s. 56-58). Denna välvilja står i stor kontrast till den utveckling som Kurtz karaktär kom att anta.

En rimlig tolkning av händelseförloppet är att Kurtz förlorade förståndet efter att ha sett de grymheter som pågick i Kongo som styrdes av kung Leopold II.

Varför Kurtz övergår från att vara avgudad herre i vildmarken bland de afrikanska stammarna till att avsluta sin uppsats för ”Sällskapet för undertryckande av barbariska sedvänjor” med önskan om masslikvidering, kan tolkas på flera vis.

Lagercrantz teori är att anledningen till Kurtz aggressiva postskriptum kan vara att han funnit en otyglad liderlighet hos de afrikanska stammarna, vilket knyter an till ”go native” uttrycket. Kurtz plågas alltså av att inte kunna motstå livsstilen med dess riter och vilda fria leverne i vildmarken och därför önskar han att de alla skall utrotas.

Lagercrantz skriver att till särskilt anglosaxiska forskares förtrytelse har Conrad underlåtit att närmare precisera vad Kurtz hade för sig där ute i djungeln. Det står med andra ord läsaren fritt att välja mellan riter med människooffer, kannibalism eller erotiska utsvävningar

(Lagercrantz, 1987, s.136). Däremot menar Lagercrantz att det givetvis finns en annan rimlig tolkning också, nämligen att de vilda människorna är för vilda och svårtyglade. Rebellerna som Kurtz låtit lemlästa visar exempel på denna teori. Kurtz har kommit till insikt om att Afrika blir mest lönande för de vita kolonisterna om urinvånarna helt enkelt utplånas (Lagercrantz, 1987, s.137). Även karaktären Carlier uttrycker denna önskan i novellen *An outpost of progress* (Conrad, 1898). Jag tror att båda teorierna av Lagercrantz är troliga och att detta är anledningen till att Conrad låtit Kurtz avsluta sin långa uppsats med denna våldsamma uppmaning.

Meningen med både *An outpost of progress* och *Heart of Darkness*, tolkar jag som att påvisa kolonialismens egentliga syfte som präglades av girighet och egoism under ett sken av välgörande mening, nämligen att civilisera det "vilda".

Jag drar även slutsatsen att Conrad genom sin fängslande framställning av Kurtz vill visa hur farlig en skicklig retoriker kan vara. Han får läsaren att fundera över vilka stora retoriker som verkat och vilken konsekvens denna retorik inneburit. Lindqvist liknar Kurtz vid Adolf Hitler och nazismen (Lindqvist, 1992, s.21).

Berättelserna får även läsaren att ställa sig den obehagliga frågan om detta mörker som beskrivs i båda historierna, finns inom oss alla. Hur skulle vi själva komma att utvecklas under liknande utsatta omständigheter?

6. Sammanfattning

Syftet med min studie var att analysera romanen *Heart of Darkness* samt novellen *An outpost of progress*, som brukar kallas för ett utkast till *Heart of Darkness* utifrån en postkolonial infallsvinkel.

Mina huvudsakliga frågor var vad som var berättelsernas huvudsakliga tematik samt vad Conrads avsikt tycks ha varit med porträtteringen av elfenbensagenten Kurtz.

Efter att ha genomfört denna studie är min slutsats att jag tolkar Conrads syfte som att han ville skildra kolonialismens egentliga avsikt under det falska skeendet av välgörenhet.

Dessutom skildrar Conrad hur en människa kan komma att utveckla sina mörka sidor under hårt utsatta omständigheter. Detta mörker, tolkar jag, som det ondskefulla i människan.

För att främst visa exempel på hur detta onda kan ta över en människas karaktär använder Conrad elfenbensagenten Kurtz. När denne ursprungligen anlände till landet var han en moralisk man med sunda värderingar men detta kom att förändras när han vistades i den giriga miljön där ekonomisk behållning gick före människoliv.

Genom den fängslande framställningen av Kurtz visar även Conrad hur farlig en skicklig retoriker kan vara.

I *An outpost of progress* har Conrad en satirisk underton vid framställningen av de europeiska kolonisatörerna Kayerts och Carlier. Även här visar han hur ondska och girighet kan komma att utvecklas hos en människa i en utsatt miljö.

I båda berättelserna uppfattar jag det som att Conrad medvetet uttrycker sympatier för de färgade slavarerna. Han beskriver vid flera tillfällen deras omänskliga behandling och hårda arbetsförhållanden.

Conrad befann sig själv år 1890 i Kongo och under den tiden beräknade en amerikansk kongresskommitté att ca 1000 afrikanska slavar dagligen miste livet under rådande förhållanden.

Postkoloniala författare som Wole Soyinka och Chinua Achebe anser att *Heart of Darkness* är rasistisk på grund av den nedvärderande framställningen av de färgade människorna.

Jag anser att både *Heart of Darkness* och *An outpost of progress* skulle klassas som rasistiska om de författades i dagens samhälle. I dåvarande miljö anser jag att den inte är det

eftersom jag tolkar Conrads verk som delvis autentiskt skildrade och att hans syfte var att kritisera kolonialismens grymma regim.

Min slutsats är att Conrads huvudsakliga avsikt angående båda berättelserna var att skilda den mänskliga moralens förfall genom den ondskefulla girigheten. Det är denna girighet som han definierar som det mörka i en människas hjärta.

7. Referenser

Bibeln (1981) Bibelkommissionens översättning

Conrad, Joseph (1902), *Heart of Darkness*, Edited with an Introduction and Notes by Hampson, Robert (1995), London: Penguin Books

Conrad, Joseph (1898), "An outpost of progress" i Conrad, Joseph *Tales of unrest*
Tillgänglig: <http://www.gutenberg.org/files/1202/1202-h/1202-h.htm>, release date 2006-01-09, last updated 2012-11-17, produced by Judy Boss and David Widger, hämtad 2013-05-27

Eriksson, Magnus (2006), "Kolonial grymhet utan motstycke" i Svenska Dagbladet 30 juni 2006 kl 01:30 , uppdaterad: 11 oktober 2007 kl 05:46
Tillgänglig: http://www.svd.se/kultur/litteratur/kolonial-grymhet-utan-motstycke_33276.svd

Fredriksson, Gunnar (2006) i Conrad, Joseph *Mörkrets Hjärta* s.223-237, Göteborg: Lindelöws bokförlag

Fredriksson, Gunnar (1982), *I Joseph Conrads farvatten*, Stockholm, "Tiden"

Granqvist, Raoul J, *Med Gud och kung Leopold i ryggen: en berättelse om svensk mission i Kongo*, Ord & Bild, 2008, 2: 98-117 Tillgänglig: [URL:http://www.tidskriftenordobild.se](http://www.tidskriftenordobild.se)
<http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=11&pid=diva2:149274>

Hochschilds, Adam (1998), *Kung Leopolds vålnad*, Stockholm: Ordfront

Jansson, Bo G (2006) *Episkt dubbelspel*, Uppsala, Hallgren & Fallgren

Lagercrantz, Olof (1987), *Färd med mörkrets hjärta: En bok om Joseph Conrads roman*, Stockholm, Wahlström & Widstrand

Lindqvist, Sven (1993), *Utrota varenda jävel*, Stockholm, Albert Bonniers förlag

Olsson, Bernt, Algulin, Ingemar (2005), *Litteraturens historia i världen*, Stockholm, Norstedt

Ryan, Michael (2007), *Literary Theory – a practical introduction*, second edition, Oxford: Blackwell publishing

Said, Edward (1993), *Kultur och imperialism*, Stockholm: Ordfront